

تحریم‌های آمریکا علیه ایران از منظر عهدنامه مودت ۱۹۵۵ (با تأکید بر دیدگاه اندیشکده‌ها و رسانه‌های آمریکایی)*

امیر حسین محمدی^۱، حسین فرحی^۲، سعید منصوری^۳، حمیدرضا علیخانی کردشامی^۴

چکیده

آمریکا از سال‌های اولیه انقلاب اسلامی علیه‌رغم عهدنامه مودت ۱۹۵۵، اقدام به وضع تحریم‌های یک‌جانبه علیه ایران کرده است. این تحریم‌ها با گذشت زمان گسترده‌تر و شدیدتر شده، به نحوی که ایران در شرایط کنونی با تحریم‌های سنگینی مواجه بوده و این امر بر صادرات نفت و اقلام غیرنفتی راهبردی، انتقال پول و حتی واردات مواد غذایی و دارو تأثیر زیادی گذاشته است. لذا، پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی ضمن تبیین چارچوب نظری تحریم و مسئولیت دولت‌ها، به نقد و بررسی رویکرد قهری آمریکا در اعمال تحریم‌های یک‌جانبه علیه ایران با استفاده از مفاد عهدنامه مودت ۱۹۵۵ پرداخته است. نتایج تحقیق بیانگر این است که استناد مکرر دولت آمریکا و ایران به عهدنامه مودت در دعوی مختلف میان دو کشور در دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ) به معنی قابلیت اعمال عهدنامه مذکور بر روابط دو کشور تا زمان خروج رسمی یکی از طرفین از آن است. لذا، تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا مغایر عهدنامه مذکور مبنی بر روابط دوستانه تجاری و کنسولی دوطرفه است. در این راستا، رسانه‌های برون‌مرزی ایران به موازات ادامه رسیدگی به شکایت ایران علیه آمریکا در دیوان، می‌توانند با استفاده از ظرفیت‌های رسانه‌ای و گفتگو با کارشناسان حقوق بین‌الملل، غیرحقوقی بودن تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران، نقض تعهدات بین‌المللی آمریکا و مسئولیت این کشور در این خصوص را برای افکار عمومی جهان تبیین و تشریح کنند.

واژه‌های کلیدی: نقض عهدنامه مودت ۱۹۵۵، تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا، ایران، حقوق بین‌الملل، اندیشکده‌ها و رسانه‌های آمریکایی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۹ تاخیر پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۰۵

*. این مقاله مستخرج از رساله دکتری به نویسندگی نویسنده اول، راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره سایر نویسندگان است.

۱. دانش‌آموخته دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، گروه حقوق، واحد بین‌المللی کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، کیش، ایران.

Amir0261@yahoo.com

۲. استادیار گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
farahihossein@yahoo.com

۳. استادیار گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۴. مدرس گروه حقوق، واحد بین‌المللی کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، کیش، ایران.

DOI: 10.22034/IMRL.2022.150730

مقدمه

یکی از ویژگی‌های تاریخ معاصر، ظهور آمریکا به‌عنوان کشوری است که تمایل به وضع تحریم علیه کشورهای هدف در راستای اهداف سیاست خارجی خود دارد. جمهوری اسلامی ایران نیز از جمله کشورهایی است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی تحت تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا در حوزه‌های هسته‌ای، موشکی، تروریسم و حقوق بشر قرار دارد. این تحریم‌ها با روی کار آمدن دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور سابق آمریکا، به اوج خود رسید. این درحالی است که عهدنامه مودت در روابط اقتصادی و کنسولی بین ایران و ایالات متحده، که مشتمل بر یک مقدمه و ۲۳ ماده است، در زمان ریاست جمهوری دولت آیزنهاور و نخست‌وزیری حسین علاء بین وزیر امور خارجه ایران و سفير آمریکا در تاريخ ۲۳ مرداد ۱۳۳۴ هـ.ش مطابق با ۱۵ اوت ۱۹۵۵ منعقد و از ۱۶ ژوئيه ۱۹۵۷ م به اجرا درآمد. زمينه اصلی این معاهده، تضمین صلح مستمر و مودتی صادقانه در روابط دوجانبه است اما در ۱۱ مهر سال ۱۳۹۷ (۳ اکتبر ۲۰۱۸)، مایک پمپئو، وزیر امور خارجه وقت آمریکا در یک کنفرانس خبری شرکت و ضمن ابراز تأسف از رأی موقت دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ) در خصوص این تحریم‌ها اعلام کرد که «دولت ترامپ به پیمان مودت با ایران پایان می‌دهد» (Gaouette and Crawford, 2018). دو هفته بعد از کنفرانس خبری وزیر امور خارجه آمریکا، سخنگوی وزارت امور خارجه ایران اعلام کرد که نامه خروج آمریکا از عهدنامه مودت ۱۹۵۵ توسط ایران دریافت شده است (Williams and Kirby, 2018).

به‌رغم عنوان «عهدنامه مودت میان دولت ایران و آمریکا»، این عهدنامه صرفاً محدود به روابط دوستانه میان دو دولت متعاهد نیست. بنابراین، با تحقق انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ و متعاقب آن در پی قطع روابط ایران و آمریکا، حداقل تا زمان اعلام رسمی دولت آمریکا، مطابق با بند ۳ ماده ۲۳، عهدنامه به‌طور مطلق بی‌اعتبار نبوده است. این عهدنامه در دعوی مختلف بین دوطرف موافقت‌نامه، مورد استناد دو کشور و دیوان بین‌المللی دادگستری قرار گرفته است. لذا، این سؤال اساسی مطرح می‌شود که آمریکا تا چه میزان به حقوق مقرر در معاهده دوجانبه مودت 1955 پایبند بوده و تحریم‌های اعمال شده چه مغایرتی با عهدنامه فوق‌الذکر داشته است؟ پاسخ به این پرسش با تدقیق در اعتبار حقوقی عهدنامه مودت میان آمریکا و ایران به‌دست می‌آید. روشن است که پیش‌فرض اصلی طرح این مباحث قبول این نکته است که با توجه به تجربه عملی اعمال تحریم‌ها و نتایج و آثار آن، عهدنامه مودت میان این دو کشور، از سوی آمریکا در جریان تحریم‌های اعمال شده علیه ایران مورد بی‌توجهی قرار گرفته است و از این حیث نقض حقوق بین‌الملل به‌شمار می‌رود.

علاوه بر آن، تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا علیه ایران با توجه به اصول حقوق بین‌الملل و حقوق بشر دوستانه و با اعلان نظر به بند ۲ ماده یک منشور سازمان ملل متحد که توسعه روابط دوستانه در بین‌الملل را بر مبنای احترام به اصل تساوی حقوق و خودمختاری ملل می‌داند، فاقد مشروعیت و جاهت حقوقی است. این تحریم‌ها در مغایرت آشکار با بند ۷ ماده ۲ منشور قرار دارد که با محترم شمردن حاکمیت و استقلال دولت‌ها، اعضاء را از دخالت در اموری که ذاتاً جزو صلاحیت داخلی دولت‌ها هست، منع کرده است.

اهمیت این تحقیق بر این اساس است که هرچند آمریکا از عهدنامه مزبور خارج شده است اما طبق قاعده عطف به ماسبق نشدن تعهدات^۱ و با عنایت به معتبر بودن تعهدات قبل^۲، آمریکا نمی‌تواند از تعهدات قبلی خود به صرف اعلام خروج، عدول نماید. لذا، بررسی اعمال و اقدامات موجد نقض این عهدنامه در زمان اعتبار آن امری ضروری است. بر اساس این مقدمه، رسانه‌های برون مرزی می‌توانند به تبیین اعتبار حقوقی عهدنامه مودت ۱۹۵۵ در زمان دستور اجرای تحریم-ها، نقض این عهدنامه در تحریم‌های اعمال شده علیه ایران و قابلیت استناد به آن به‌عنوان یک مبنای صلاحیتی در دیوان بین‌المللی دادگستری بپردازند. لذا، بررسی این موضوعات برای سیاست‌گذاران دیپلماسی رسانه‌ای ایران حائز اهمیت است.

پیشینه پژوهش

هرچند تحریم‌های یک‌جانبه، موضوعی جدید در تاریخ ایران نیست اما این موضوع به یکی از جدال‌برانگیزترین موضوعات حقوق بین‌الملل تبدیل شده است. در این زمینه تحقیقات و پژوهش‌هایی انجام شده است که در ادامه به تعدادی از مرتبط‌ترین آن‌ها با موضوع این تحقیق اشاره می‌شود.

کرم‌زاده (۱۳۹۷) ضمن بررسی قوانین آمریکا در خصوص مصونیت قضایی دولت‌ها، صدور و اجرای آرای صادره از سوی دادگاه‌های آمریکا علیه اموال بانک‌های مرکزی از منظر حقوق بین‌الملل را بررسی کرده است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که بر اساس حقوق بین‌الملل

۱. اصل عطف به ماسبق نشدن: «مقررات یک معاهده برای یک طرف در ارتباط با عمل حقوقی یا واقعه‌ای که قبل از تاریخ لازم‌الاجرا شدن معاهده صورت گرفته یا وضعیتی که قبل از لازم‌الاجرا شدن معاهده خاتمه یافته باشد، تعهدآور نیست» (ماده ۲۸ کنوانسیون ۱۹۶۹ وین).

۲. اصل لازم‌الاجرا بودن تعهدات: «هر معاهده لازم‌الاجرائی برای طرف‌های آن تعهدآور است و باید توسط آنها با حسن نیت اجرا گردد» (ماده ۲۶ کنوانسیون ۱۹۶۹ وین). طبق قاعده کلی خروج از معاهده بر آثار پیشین معاهده معتبر لطمه‌ای وارد نمی‌کند.

عرفی، بانک‌های مرکزی و اموال آن‌ها مصونیت دارند و به دلیل برخورداری از شخصیت حقوقی مستقل از دولت، اقدام کنگره آمریکا در تصویب قانون اخیر و اجرای آرای صادره علیه دولت ایران و علیه اموال بانک مرکزی ایران بلاوجه به نظر می‌رسد. فرحی (۱۳۹۶) از دو منظر حقوق بین‌الملل عام و خاص به موضوع انطباق این تحریم‌ها با قواعد حقوق بین‌الملل پرداخته است که در آن با توجه به تجربه عملی اعمال تحریم‌ها این نتیجه حاصل می‌شود که اصول مسلم عرفی و مقررات منشور ملل متحد در جریان تحریم‌های نفتی اعمال شده علیه ایران مورد بی‌توجهی قرار گرفته است و از این حیث نقض حقوق بین‌الملل به شمار می‌رود.

زمانی و غریب‌آبادی (۱۳۹۴) برای ارائه یک تصویر کامل از مشروعیت یا عدم مشروعیت تحریم‌ها، بررسی کرده‌اند که توسعه حقوق بین‌الملل در حوزه‌های مختلف چه تأثیری بر تحریم‌های شورای امنیت و تحریم‌های یک‌جانبه داشته است. اکبر ادیبی و همایون حبیبی در پژوهشی با عنوان «اصل تناسب در اتخاذ تحریم‌های اقتصادی» (۱۳۹۶) به اصل تناسب به‌عنوان یک اصل کلی حقوقی در تعیین قانونی بودن یا نبودن تحریم‌های اقتصادی اشاره کرده‌اند. در این مقاله با تکیه بر آرای قضایی و رویه دولت‌ها و تأکید بر قابلیت اجرایی اصل تناسب در تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران، سعی شده است به دور از رویکردهای سیاسی، تصویری حقوقی از موضوع ارائه شود.

شهبازی (۱۳۹۰) ضمن بررسی اعتبار حقوقی این عهدنامه به این نتیجه رسیده است که با توجه به صراحت نص عهدنامه مودت و با توجه به کنوانسیون وین حقوق معاهدات (۱۹۶۹)، عهدنامه مودت میان ایران و آمریکا همچنان به لحاظ حقوقی در روابط طرفین لازم‌الاتباع است. میرفخرانی و پیری (۱۳۹۵) نیز ضمن بررسی عهدنامه مزبور از خلال رویه قضایی مراجع بین‌المللی، به قابلیت استناد به این عهدنامه و لازم‌الاجرا بودن آن در روابط طرفین پرداخته‌اند و معتقدند که این تحریم‌ها نقض مفاد مندرج در عهدنامه مودت است. لسانی و کاظمی (۱۳۹۷) بررسی شکایت ایران از آمریکا در دیوان دادگستری، برخورداری ایران و شرکت‌های دولتی ایرانی از «حق بر مصونیت قضایی»، به رسمیت شناختن شخصیت حقوقی مستقل شرکت‌های دولتی ایرانی از سوی آمریکا و الزام به جبران خسارت و پرداخت غرامت را مورد توجه قرار داده‌اند. حال نظر به این که تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا به‌اندازه‌ای به ایران تحمیل گردیده که حتی نظام درمانی ایران از جمله تأمین دارو و تجهیزات پزشکی و درمانی از این تحریم‌ها بی‌نصیب نمانده است، می‌توان بررسی حقوقی از دست رفته کشور ایران را یک نوآوری در امر حقوق بین‌الملل دانست. لذا، اهمیت پژوهش حاضر آن

است که آثار و پیامد تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه آمریکا علیه ایران را با توجه به عهدنامه مودت از ابعاد مختلف بررسی نماید و راهکارها و پیشنهادهایی را در قالب تولیدات رسانه‌ای شبکه‌های برون‌مرزی جمهوری اسلامی ایران برای عرصه دیپلماسی رسانه‌ای ارائه کند.

ادبیات مفهومی

از آغاز قرن بیست‌ویکم تاکنون، بحث درباره «تحریم‌های اقتصادی» و غیرقانونی بودن یا قانونی بودن آن، مسئله روز و موضوع «تحریم‌ها» یکی از جدال برانگیزترین موضوعات حقوق بین‌الملل است و هنوز هم عده‌ای تحریم اقتصادی را از مهم‌ترین ابزارهای سیاست خارجی می‌دانند (ادیبی و حبیبی، ۱۳۹۶: ۱۹۰). ابزارهای اعمال قدرت دولت‌ها با توجه به منابع و موقعیت جغرافیایی آنان با یکدیگر متفاوت است و در این میان، قدرت‌های بزرگ از متنوع‌ترین ابزارهای قدرت برای تحت‌تأثیر قراردادن رفتار سایرین برخوردارند؛ ابزارهایی که از استفاده از زور تا اقناع را دربرمی‌گیرد (Barnett and Duvall, 2005). لذا، برخی از کشورها به‌دلایل مختلف، از ابزار تحریم به‌طور یک‌جانبه برای پیشبرد اهداف خود استفاده می‌کنند. از این‌منظر، تحریم‌ها ابزاری در راستای مقاصد سیاست خارجی محسوب می‌شوند (زمانی و غریب‌آبادی، ۱۳۹۴: ۹۳).

نظام حقوق بین‌الملل در تضمین اجرای قواعد خود تا حدود زیادی با عدم‌تمرکز روبرو است. نتیجه مستقیم فقدان ضمانت اجرای الزامی در حقوق بین‌الملل، استفاده برخی دولت‌ها از تحریم اقتصادی بدون مجوز شورای امنیت و خارج از سیستم امنیت جمعی منشور سازمان ملل برای مقابله با نقض تعهدات بین‌المللی و جبران خسارات وارده است (علیخانی، ۱۳۸۴: ۱۱۳). هر تحریمی که خارج از چارچوب شورای امنیت اعمال شود، تحریم یک‌جانبه است. «یک‌جانبه‌گرایی» به وضعیت‌هایی مربوط می‌شود که در صلاحیت سرزمینی کشوری که مبادرت به این اقدامات می‌نماید، قرار نمی‌گیرد و از این‌رو با «فراسرزمینی بودن»^۱ نیز مرتبط می‌شود. از آنجایی که عموماً کشورها در موقعیتی قرار ندارند که قوانین خود را خارج از صلاحیت سرزمینی خود اعمال نمایند، یک‌جانبه‌گرایی و فراسرزمینی بودن با تحریم‌ها نیز گره می‌خورد (Jansen, 2000: 310).

۱. تحریم از یک جهت به دو گروه اولیه و ثانویه (فراسرزمینی) تقسیم می‌شود: تحریم اولیه یعنی تحریم‌هایی که کشور تحریم‌کننده به‌طور مستقیم بر اشخاص حقیقی و حقوقی کشور هدف اعمال می‌کند اما در تحریم ثانویه یا فراسرزمینی، کشور تحریم‌کننده از اهرم‌های اقتصادی خود برای فشار به کشور ثالث استفاده می‌کند تا تحریم‌های مدنظر را علیه کشور هدف اعمال کند.

یکی از ویژگی‌های تاریخ معاصر، ظهور آمریکا به‌عنوان کشوری است که تمایل بسیاری به وضع تحریم علیه کشورهای هدف در راستای اهداف سیاست خارجی خود دارد. این درحالی است که ادبیات غنی سیاسی به‌کاررفته توسط سازمان ملل قویاً بر احترام به حقوق بشر، ضرورت افزایش همکاری‌های بین‌المللی، حل‌وفصل مسالمت‌آمیز اختلافات و خودداری از توسل به اقدامات یک‌جانبه اقتصادی یا نظامی تأکید می‌کند (C: golshanpazhoo, 2013). تحریم‌های یک‌جانبه این کشور به دلیل فراسرزمینی بودن به موضوعی مجادله برانگیز با دیگر کشورها تبدیل شده است. بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند که چنین تحریم‌هایی، مداخله در حقوق حاکمیتی کشورهاست (Bradford, 2012: 380).

۱. اعتبار معاهده مودت ۱۹۵۵ در روابط دوجانبه در رویه بین‌المللی

۱-۱. رسیدگی دیوان بین‌المللی دادگستری به قضیه کارکنان سیاسی و حقوقی آمریکا در تهران

دیوان بین‌المللی دادگستری بر اساس بند یک ماده ۳۶ (اساسنامه) صلاحیت رسیدگی به کلیه اختلافاتی را که اصحاب دعوی به آن رجوع می‌کنند، دارد (موسی‌زاده، ۱۳۸۸: ۲۰۶). عهدنامه مودت ۱۹۵۵ نیز به‌صورت اصولی در بند ۲ ماده ۲۱ صلاحیت دیوان را برای حل‌وفصل اختلافات احتمالی در تفسیر یا اجرای عهدنامه پذیرفته است. نخستین دعوای ایران و آمریکا پس از انقلاب، در تاریخ ۲۵ نوامبر ۱۹۷۹ به درخواست آمریکا در دبیرخانه دیوان بین‌المللی دادگستری ثبت شد. ایالات‌متحده از دیوان خواست تا قصور دولت ایران را در پیشگیری از اقداماتی که به گروگان‌گیری منتهی شد، مورد بررسی قرار دهد و این موارد را از جمله موارد ناقض بند ۴ ماده ۲ و ماده های ۱۳، ۱۸ و ۱۹ عهدنامه مودت اعلام کند. دیوان مبنای حکم خود را بر بند ۴ ماده ۲ عهدنامه وین قرارداد.

دیوان در مقام رسیدگی به این قضیه ضمن تأیید تخلف ایران از بند ۲ ماده ۴ عهدنامه مودت، اظهار داشت که لازم بود ایران حمایت و ایمنی بیشتری را برای اتباع ایالات‌متحده در ایران فراهم می‌آورد. دیوان در مرحله رسیدگی به صلاحیت خود از جمله به بند ۲ ماده ۲۱ عهدنامه مودت مورد استناد آمریکا پرداخت که بر ارجاع هر اختلافی میان طرفین در تفسیر یا اجرای عهدنامه ناظر است که اگر از راه‌های دیگر فیصله نپذیرد، به دیوان بین‌المللی دادگستری ارجاع شود (شهبازی، ۱۳۹۰: ۶۳). بنابراین، در این پرونده آمریکا به‌عنوان خواهان، به مفاد عهدنامه

مودت به منظور اثبات مسئولیت بین‌المللی دولت ایران استناد می‌کند که این امر به معنای پذیرش جاری بودن عهدنامه در روابط طرفین است. ایران نیز به‌عنوان خواننده دعوا در زمینه عدم‌جاری بودن عهدنامه ادله‌ای ارائه نمی‌دهد و در هیچ مرحله‌ای از رسیدگی حاضر نمی‌شود و تنها با ارسال یک تلکس برای دیوان، به طرح مسائل سیاسی مبنی بر مداخله‌ها، جنایت‌ها و جاسوسی آمریکا در ایران پرداخت و اشغال سفارت و گروگان‌گیری را امری حاشیه‌ای دانست که از سوی دیوان فاقد وجهت قانونی و ناوارد دانسته شد.

۲-۱. طرح شکایت در دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه سقوط کردن هواپیمای مسافربری ایران در ۳۰ ژوئیه ۱۹۸۸

اختلاف دوم میان ایران و آمریکا در ۱۷ می ۱۹۸۹ به درخواست ایران درباره انهدام هواپیمای ایرانی و شهادت کلیه سرنشینان آن توسط آمریکا در دفتر دیوان به ثبت رسید (Edward, 1989). ایران از دیوان خواست تا اعلام کند که نخست، ایالات‌متحده مواد ۱، ۲، ۳ و ۴۴ کنوانسیون شیکاگو در خصوص هواپیمایی کشوری و همچنین مواد ۱، ۳ و ۱۰ کنوانسیون مونترال را در مورد پیشگیری از اقدامات غیرقانونی علیه امنیت هوانوردی کشوری نقض کرده است و این که تأیید کند ایالات‌متحده مسئول پرداخت غرامت به ایران به‌اندازه‌ای است که دیوان تعیین می‌کند و برابر با رقمی باید باشد که به کشته‌شدگان و اقوام ایشان تعلق می‌گیرد (Edward, 1989, A16).

آمریکا در این قضیه با اقدام خویش شدیداً حقوق و تعهدات مترتب بر روابط اقتصادی و هوانوردی خود را نقض کرده است که این امر، نقض بند ۱ ماده ۱۰ و همچنین ماده ۱ عهدنامه مودت محسوب می‌شود. با این وصف، گرچه آمریکا نزدیک به یک دهه قبل توانسته بود با استناد به این عهدنامه به دیوان مراجعه نماید، ایران در این قضیه تنها به نقض تعهدات آمریکا مندرج در کنوانسیون‌های چندجانبه بین‌المللی استناد کرد، نه عهدنامه دوجانبه مودت (شهبازی، ۱۳۹۷: ۶۳). با این حال در پی توافق طرفین مبنی بر این که تا قبل از اتمام رسیدگی دیوان، موضوع را بین خود حل‌وفصل نمایند، دیوان فرصت رسیدگی به این قضیه را نیافت.

۳-۱. رسیدگی دیوان بین‌المللی دادگستری به قضیه سکوهای نفتی ایران

در ژوئن ۱۹۸۲، در اثنای جنگ ۸ ساله تحمیلی عراق علیه ایران، بغداد تصمیم به قطع صادرات نفت از ایران به دیگر کشورها گرفت و سکوهای نفتی ایران را یکی پس از دیگری مورد حملات

هوایی قرارداد. ایران در پاسخ، بازرسی کشتی‌های بی‌طرف را با هدف یافتن قاچاق جنگی به مقصد عراق تشدید کرد. دولت کویت از آمریکا خواست تا کشتی‌های این کشور را همراهی کند. در این زمان کشتی‌های آمریکایی چهار سکوی نفتی متعلق به ایران را در دو مرحله (سکوهای نفتی رسالت و رشادت در تاریخ ۱۹ اکتبر ۱۹۸۷ و نصر و سلمان در تاریخ ۱۸ آوریل ۱۹۸۸) مورد هدف قرار دادند که منجر به انهدام آن‌ها شد. ایران در ۲ نوامبر ۱۹۹۲ در دیوان بین‌المللی دادگستری دادخواستی را با خواسته احراز نقض تعهد بین‌المللی آمریکا و جبران خسارت مطرح کرد. مستند خواسته ایران از دیوان، مشخصاً نقض مواد ۱ و ۱۰ معاهده مودت بود. تقریباً یک سال پس از ثبت دادخواست جمهوری اسلامی ایران در دیوان، ایالات متحده در تاریخ ۱۶ دسامبر ۱۹۹۳ لایحه اعتراضی خود را در مورد «صلاحیت دیوان در رسیدگی به پرونده تخریب سکوهای نفتی ایران به وسیله ناوهای جنگی آن کشور» به ثبت رساند. آمریکا استدلال می‌کرد که دعوای طرح‌شده از سوی ایران تفسیر و اجرای عهدنامه مودت سال ۱۹۵۵ نیست، لذا، دیوان نمی‌تواند به استناد بند «۲» ماده ۲۱ عهدنامه، صلاحیت رسیدگی داشته باشد. به این ترتیب، آمریکا منکر وجود اختلاف حقوقی بین طرفین نیست اما معتقد است سند و مبنایی که ایران برای اثبات صلاحیت دیوان ارائه کرده (عهدنامه مودت) فاقد ربط معقولی با اختلاف فی‌مابین و دعوای مطروحه است و در نتیجه دیوان صلاحیت رسیدگی ندارد (ملکی‌زاده، ۱۳۹۱: ۳۳).

آمریکا مفاد بند «۱» ماده ۴ عهدنامه مودت مورد استناد ایران را ناظر به روابط خصوصی و تجاری اتباعش در قلمرو ایران و اتباع ایران در سرزمین ایالات متحده آمریکا توصیف کرد (آجیلی و مقدم، ۱۳۹۲: ۴۵). به نظر آمریکا بند ۱ ماده ۱۰ عهدنامه مودت درباره «آزادی تجارت» باید به‌طور مضیق تفسیر شود و قلمرویی محدود دارد که به تجارت به معنای اخص آن، یعنی خرید و فروش کالا، در دامنه محدود «تجارت دریایی» بین دولتمن منحصراً است (یوسفی، ۱۳۹۱: ۴۲).

نهایتاً در تاریخ ۱۲ دسامبر ۱۹۹۶ دیوان با صدور حکمی، اعتراضات صلاحیتی آمریکا را وارد ندانست و بر اساس بند ۲ ماده ۲۱ معاهده مودت ۱۹۵۵ صلاحیت خود را در رسیدگی به دادخواست ایران علیه آمریکا احراز کرد. پس از پذیرش صلاحیت از سوی دیوان، آمریکا دست به طرح دعوای متقابل به خاطر انهدام کشتی‌های آمریکایی زد. مبنای صلاحیت دیوان در این قضیه، عهدنامه مودت مصوب ۱۹۵۵ میان ایران و آمریکا بود. دیوان تأکید کرد که دعوای طرفین را فقط مطابق بند ۱ ماده ۱۰ که طبق آن روابط تجاری میان دو دولت الزامی شده است، بررسی خواهد کرد و سایر مواد صرفاً از باب تفسیر مورد توجه قرار خواهد گرفت. در مقابل آمریکا

نیز به بند ۱ ماده ۲۰ استناد می‌کرد. در نهایت، دیوان استدلال آمریکا را نیز نپذیرفت (ممتاز، ۱۳۸۴: ۲۶۳). بنابراین، این پرونده نیز مانند پرونده پیشین با مستند قراردادن عهدنامه مودت نزد دیوان مطرح شد که این امر گویای اعتبار عهدنامه است.

۴-۱. طرح شکایت در دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه توقیف اوراق بهادار بانک مرکزی ایران

دولت ایران در ۱۵ ژوئن ۲۰۱۶ در پی توقیف و ضبط و مصادره حدود ۲ میلیارد دلار از اموال بانک مرکزی این کشور به موجب احکام واهی صادره از دادگاه‌های آمریکا که با موازین معاهده مودت ۱۹۵۵ مغایر است از اقدامات دولت آمریکا نزد دیوان بین‌المللی دادگستری لاهه شکایت کرد (لسانی و کاظمی، ۱۳۹۷: ۳۲). پس از ثبت دادخواست، ایران لایحه تکمیلی و مستندات خود را در تبیین مبانی حقوقی شکایت در چهار جلد، در تاریخ ۱ فوریه ۲۰۱۷ به دیوان تقدیم کرد. در مقابل، ایالات متحده به جای پاسخگویی به شکایت ایران در ماهیت دعوی، در تاریخ ۱ می ۲۰۱۷ با طرح ایراد مقدماتی، دعوای ایران را غیرقابل استماع تلقی و در مورد صلاحیت دیوان نیز اعتراض کرد. لایحه جوابیه ایران در تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۹۶ (۱ سپتامبر ۲۰۱۷) نزد دیوان ثبت شد. لایحه‌ای که در آن ضمن رد ادعاها و اتهامات بی‌اساس ایالات متحده علیه ایران، بر اعتبار عهدنامه که قبلاً بارها مورد تأیید دیوان قرار گرفته بود و در سایر پرونده‌ها دولت و اتباع ایالات متحده به آن استناد کرده بودند، مورد تأکید قرار گرفته بود.

دادگاه لاهه در ۱۳ فوریه ۲۰۱۹ حکم به رد استدلال‌های آمریکا داد و صلاحیت خود را برای رسیدگی به امور ماهوی این پرونده اعلام کرد. لذا، از این حکم نیز برداشت می‌شود که عهدنامه مودت قبل از خروج آمریکا از آن کماکان لازم‌الاجرا بوده است.

۵-۱. دعوای ایران مبنی بر عدم مشروعیت تحریم‌های آمریکا با استناد به عهدنامه مودت بعد از خروج از برجام

پس از خروج آمریکا از برجام، یکی از اقدامات حقوقی ایران طرح شکایت از آمریکا به دیوان بین‌المللی دادگستری بود. ایران در این شکایت مطرح کرد که آمریکا با وضع تحریم‌ها، عهدنامه مودت دو کشور را نقض کرده است. در متن دادخواست نوزده صفحه‌ای ایران، به همین عهدنامه استناد و تأکید شده بود که آمریکا با وضع تحریم‌ها، کاملاً برخلاف آن عمل کرده است. البته مبنای صلاحیت دیوان در این دعوی، سند برجام نبود بلکه در چارچوب عهدنامه

مودت ۱۹۵۵ طرح دعوی شد. طبق اظهارات نماینده ایران، رفتار عادلانه و منصفانه با اتباع و شرکت‌های ایرانی، آزادی واردات، صادرات و آزادی تجارت و کشتیرانی از جمله حقوقی است که طبق بند ۱ ماده ۴، بند ۱ ماده ۷، بند ۱ و ۲ ماده ۸، بند ۲ ماده ۹ و بند ۱ ماده ۱۰ عهدنامه مودت متعلق به کشورمان بوده و دولت آمریکا با وضع مجدد تحریم‌ها آن‌ها را نقض کرده است. در این دعوی ایران خواهان پایان فوری تحریم‌ها، تضمین پذیرش رأی دیوان از جانب آمریکا و تضمین این کشور به عدم تکرار نقض عهدنامه مودت و نیز پرداخت غرامت مقتضی به ایران شد (لطیفیان، ۱۳۹۷: ۳).

ایران برای طرح این شکایت به پاراگراف ۲ از ماده ۱۱ عهدنامه اشاره دارد. از آنجایی که موضوع اصلی اختلاف، نقض ترتیبات عهدنامه مودت در نتیجه تصمیم ۸ مه ۲۰۱۸ دولت ایالات متحده در وضع مجدد تحریم‌ها بود، ادعای ایالات متحده مبنی بر این که اختلاف از برجام ناشی شده و لذا دیوان فاقد صلاحیت است، مسموع نیست (متاجی، ۱۳۹۷: ۲).

دیوان در نهایت به اتفاق با اعلام این که صلاحیت رسیدگی به شکایت ایران از آمریکا به سبب نقض عهدنامه مودت ۱۹۵۵ بین دو کشور را دارد ابتدا در مورخ ۲۳ جولای ۲۰۱۸ با قید فوریت به ایالات متحده اعلام کرد که از هرگونه اقدامی که منجر به وخامت اوضاع شود خودداری کند و سپس طرفین را برای ارائه دفاعیات خود نزد دیوان درخصوص درخواست دستور موقت ایران دعوت کرد. پس از برگزاری جلسات استماع، دیوان رأی به لغو تحریم‌های دارویی، غذایی، بشردوستانه و هوایی آمریکا علیه ایران داد.

شایان ذکر است که برای خروج از معاهده لازم است یکی از طرفین اختطاری کتبی به طرف دیگر ارسال کند. ایران در مهرماه ۱۳۹۷ (اکتبر ۲۰۱۸) نامه اعلام خروج آمریکا از عهدنامه مودت را دریافت کرده است. بر این اساس، می‌توان گفت جزء اول شرایط مقرر در عهدنامه در خصوص خروج از آن انجام شده است اما این امر بدان معنا نیست که عهدنامه از زمان ارائه اخطار کتبی، نامعتبر تلقی شود؛ بلکه براساس مواد مصرح، خروج قطعی یک کشور از عهدنامه یک سال به طول می‌انجامد. اما خروج آمریکا از عهدنامه تأثیری بر رسیدگی دیوان به قضیه مطروحه از سوی ایران ندارد زیرا ایران به نقض و تخلفاتی اشاره کرده که در زمان اعتبار معاهده نزد طرفین، به وقوع پیوسته است. بر این اساس می‌توان گفت دیوان می‌تواند بدون توجه به خروج آمریکا از عهدنامه، به رسیدگی خود ادامه دهد و حکم نهایی را نیز صادر نماید زیرا خروج از عهدنامه بدین معناست که طرفین نمی‌توانند از زمان خروج قطعی، به آن در روابط فی‌مابین استناد کنند اما این

امر بدین معنا نیست که اعمال و اقدامات موجد نقض یکی از طرفین در زمان اعتبار عهدنامه از سوی طرف دیگر غیرقابل استناد می‌شود.

۶-۱. موارد رسیدگی دیوان داوری دعاوی ایران و آمریکا و استناد به عهدنامه مودت

در دیوان داوری^۱ ایران و آمریکا در موارد متعدد به عهدنامه مودت اشاره شده است. در این موارد، دیوان به صراحت اشاره کرده است که مواد مندرج در عهدنامه و همچنین قواعد عرفی در حکم قانون قابل اعمال لحاظ می‌شوند و از این حیث چنین متنی را به عنوان منبع قابل اتکایی در روابط طرفین به رسمیت می‌شناسد (Charles amd Bruescke, 1998: 352).

در قضیه «فلیپس داج»^۲ دیوان در بند ۲۷ رأی خویش اظهار کرد: «هیچ‌یک از طرفین ایران و ایالات متحده آمریکا بر اساس مندرجات این سند به اختتام آن مبادرت نورزیده‌اند» هرچند که ایران به عنوان خوانده در این دعوی مدعی است که اوضاع و احوال اقتصادی و نظامی تحمیلی به ایران از سال‌های ۱۹۷۹ و ۱۹۸۰ به این سو، دلالت بر این دارد که معاهده در روابط فی‌مابین خاتمه یافته است. در مقابل، مدعی همچنان بر اعتبار حقوقی سند اصرار می‌کند. از نظر دیوان این عهدنامه در زمره یکی از منابع حقوقی در روابط حقوقی طرفین به حساب می‌آید تا در اتخاذ تصمیم نهایی به سند مزبور استناد شود. همچنین در ماجرای سدکو (۱۹۸۸) (M.E. 23: Macglashan, 1988)، دیوان داوری ایران-آمریکا صراحتاً اظهار داشت «عهدنامه مودت ۱۹۵۵ همچنان به عنوان قانون قابل اعمال در روابط حقوقی طرفین لازم‌الاجرا و قابل اتباع است» (مرشایمر، ۱۳۹۳: ۶۷).

علاوه بر این، ماده ۴ عهدنامه مودت که ناظر بر حمایت از اموال و سرمایه‌های طرفین در سرزمین دیگری است، بیش از دیگر بخش‌های عهدنامه مورد استناد خواهان‌های آمریکایی علیه ایران در دیوان داوری قرار گرفت. همچنین در رأی مربوط به پرونده ۱۸/الف مورخ آوریل

۱. نهاد داوری است که در پی بحران گروگان‌گیری در سفارت آمریکا بر اساس بیانیه‌های الجزایر با میانجی‌گری دولت الجزایر در ۱۹ ژانویه ۱۹۸۱ برای رسیدگی به اختلافات میان دولت‌های ایران و ایالات متحده آمریکا تأسیس شد. دیوان داوری مرکب از ۹ داور (۳ داور منتخب ایران، ۳ داور منتخب آمریکا و ۳ داور ثالث منتخب ۶ داور دیگر) است که داوران مذکور در سه شعبه مستقل دیوان به دعاوی ارجاع شده رسیدگی می‌کنند.

۲. فلیپس داج در ۱۹ مارس ۱۹۸۶ به این دلیل که مالکیت سهام وی در شرکت سیباک توسط جمهوری اسلامی ایران سلب گردیده بود شکایتی را در دیوان داوری بین‌المللی علیه ایران مطرح کرد.

۱۹۸۴ دیوان داوری برای تفسیر مربوط به صلاحیت دیوان در رسیدگی به دعاوی از سوی افراد دارای تابعیت دوگانه (تابعیت مضاعف) ایران و آمریکا، دیوان خود را صالح به رسیدگی دانست. بر اساس آنچه گفته شد، به نظر می‌رسد در بسیاری از موارد، دیوان داوری ایران و آمریکا ضمن استناد به موارد متعدد در عهدنامه مودت در روابط حقوقی طرفین، به‌طور ضمنی عهدنامه مودت را معتبر، لازم‌الاجرا و قانون قابل‌اعمال^۱ در روابط حقوقی طرفین دانسته است.

۲. عدم‌پایبندی به تعهدات معاهده مودت ۱۹۵۵ در جریان تحریم‌ها

۲-۱. تحریم‌های یک‌جانبه و نقض صلح و مودت صادقانه در روابط دوجانبه

یکی از مهم‌ترین موادی که در جریان تحریم‌ها به‌صورت جدی مورد خدشه قرار گرفته، ماده اول عهدنامه مودت است. از سال ۱۹۷۹ تاکنون، مجموعه تحریم‌های اعمال‌شده علیه ایران را می‌توان نقض صریح ماده اول^۲ از عهدنامه مودت قلمداد کرد. قانون داماتو و خلف آن یعنی قانون تحریم‌های ایران مصوب ۱۹۹۶، اصلاحیه‌های آن و موارد مرتبط، به‌طور مشخص با بهره‌گیری از نقطه‌ضعف بخش انرژی ایران یعنی نیاز آن به سرمایه‌گذاری خارجی، این بخش را هدف قرار داده و تضعیف شاهرگ حیاتی اقتصاد ایران را نشانه گرفتند. این قانون که بعدها در قالب «قانون جامع تحریم‌های ایران»^۳ نام گرفت، سنگین‌ترین مجموعه تحریمی اعمال‌شده توسط آمریکا علیه یک کشور در طول تاریخ را شکل داد که قطعاً هیچ مناسبتی با ماده اول عهدنامه مودت ایران و آمریکا ندارد (Katzman, 2014). هدف گرفتن بخش سرمایه‌گذاری در توسعه میادین نفت و گاز، تحریم بنزین، تحریم معاملات فلزات قیمتی، تحریم بخش خودروسازی، تحریم بانکی و ... در قوانین تحریمی آمریکا نقض ماده اول از عهدنامه مودت است.

۲-۲. تحریم‌های یک‌جانبه و نقض آزادی تردد تجار و بازرگانان

هدف اصلی عهدنامه مودت تسهیل روابط دیپلماتیک و بازرگانی میان دو کشور بوده و در آن مقرر شده است که سقف امتیازاتی که در این زمینه به اتباع سایر کشورها اعطا می‌شود، به اتباع

1. Applicable law

۲. ماده ۱ عهدنامه مودت مقرر می‌دارد: «بین ایران و دول متحده آمریکا صلح استوار و پایدار و دوستی صمیمانه برقرار خواهد بود».

3. Comprehensive Iran Sanctions Act

طرف مقابل در این معاهده نیز اعطا گردد. همچنین این عهدنامه اجازه مسافرت آزاد در داخل و اختیار سکونت در هر محل را برای اتباع هریک از طرفین در قلمرو طرف متعاقد دیگر، به صورت فردی یا گروهی مجاز می‌داند. علاوه بر این مطابق ماده ۱۰ عهدنامه مودت، در قلمروهای طرفین، آزادی تجارت و دریانوردی برقرار خواهد بود. کشتی‌های هر یک از دو طرف با شرایط مساوی با کشتی‌های طرف دیگر و کشتی‌های هر کشور ثالثی آزاد خواهند بود که با محمولات خود به کلیه بنادر و آب‌های طرف دیگر که به روی تجارت خارجی و دریانوردی باز باشد ورود کنند. «در مورد این کشتی‌ها و محموله‌های آن‌ها در تمام موارد در بنادر و آب‌های متعلق به طرف معظم متعاقد دیگر، رفتار ملی و رفتار کامله‌الوداد مراعات خواهد شد» (مقتدر، ۱۳۷۳: ۱۳۶). همچنین آمریکا که بر اساس حقوق بین‌الملل، موظف و متعهد به اجرای تعهداتش بر اساس بیانیه الجزایر است، در موارد متعددی اقدام به نقض این تعهد بین‌المللی و عهدنامه مودت کرده است که وضع و اعمال تحریم‌های یک‌جانبه نمونه‌ای از این اقدامات محسوب می‌شود.

۳-۲. تحریم‌های یک‌جانبه و نقض مالکیت اشخاص حقیقی و حقوقی طرفین

عهدنامه مودت برای حمایت از اشخاص حقیقی و حقوقی هر یک از دو کشور منعقدشده است و مقرر می‌دارد: «هر یک از طرفین در تمام مواقع در مورد اتباع و شرکت‌های طرف دیگر و اموال مؤسسات ایشان، رفتار منصفانه و عادلانه‌ای خواهد داشت و از اتخاذ اقدامات غیرمعقول و تبعیض‌آمیزی که به حقوق و منافع مکتسبه قانونی ایشان لطمه وارد آورد خودداری خواهد نمود...» (ماده ۴-۱ عهدنامه مودت). تنها مورد استثناء برای سلب مالکیت از اتباع و شرکت‌های هر یک از طرفین توسط طرف مقابل، منافع عامه است که آن‌هم در صورت نیاز باید با تأمین غرامت عادلانه در اسرع وقت و با رعایت جمیع جهات باشد (ذیل ماده ۴-۲ عهدنامه مودت) اما بخش عمده‌ای از تحریم‌های آمریکا، مالکیت نهادهای مرتبط با دولت ایران و یا کسانی را که اقدام به معامله با دولت ایران نمایند هدف قرار داده است. اساساً یکی از انواع تحریم‌های در نظر گرفته‌شده در قانون تحریم‌های ایران «ممنوعیت اشخاص و سازمان‌های مشمول تحریم از خرید، نگهداری، استفاده یا معامله هر دارایی واقع در آمریکا که شخص یا سازمان مشمول تحریم، در آن منفعت مالی می‌بیند» بوده است (International Emergency Economic Powers Act 1977). این فرد یا شرکت تحت تحریم می‌تواند تبعه ایران یا هر کشور دیگر باشد.

موارد عمده‌ای که آمریکا این نوع ممنوعیت را اعمال کرده است عبارت‌اند از: دستورالعمل اجرایی ۱۳۵۹۹ که تحریم‌هایی را در مورد بانک مرکزی ایران و سایر نهادها اعمال کرده است

(Executive Order 13599, 2012)، دستورالعمل اجرایی ۱۳۲۲۴ صادرشده در ۲۳ سپتامبر ۲۰۰۱ (Executive Order 13224, 2001)، دستورالعمل اجرایی ۱۳۳۸۲ صادرشده در ۲۸ ژوئن ۲۰۰۵ (Executive Order 13382, 2005)، دستورالعمل اجرایی ۱۳۶۰۶ (Executive Order 13606, 2012)، بند ۱۰۵ قانون جامع تحریم‌های ایران (CISADA, SEC 105) و دستورالعمل اجرایی ۱۳۵۷۴ (Executive Order 13574, 2011).

۴-۲. تحریم‌های یک‌جانبه و نقض آزادی مبادلات مالی

عهدنامه مودت طبق بند ۱ ماده ۷، آزادی نقل و انتقالات مالی را به‌عنوان رکنی برای جریان روان اقتصاد در نظر گرفته و آن را به‌جز در موارد خاص و استثنائی تضمین کرده است. موارد استثناء نیز شامل اعمال محدودیت‌های ارزی و مالی بر طرف مقابل مانند الزامات صندوق بین‌المللی پول و یا شرایط بسیار خاص مستلزم پرداخت گرامت و ترتیبات جبرانی است اما تحریم‌های آمریکا به‌عنوان راهکاری برای ایجاد محدودیت برای فرایندهای اقتصادی و همچنین کنترل و اعمال محدودیت بر جریان مالی ایران وضع شد. این محدودیت‌های جدی نه‌تنها بر فعالیت‌های مالی ایران در داخل آمریکا بلکه بر روابط مالی ایران در خارج از آمریکا وضع شد. همچنین دستورالعمل اجرایی ۱۳۵۹۹ (۵ فوریه ۲۰۱۲) تحریم‌هایی بر بانک مرکزی ایران و سایر نهادهای تحت مالکیت یا کنترل دولت ایران وضع کرد که مصداق همین امر است.

از این حیث اعمال محدودیت در انتقال وجوه ناشی از صادرات و واردات بیش از آن‌چه برای هر کشور دیگری در نظر گرفته می‌شود، ممنوع شمرده‌شده است (بند ب ماده ۸-۱ عهدنامه مودت). به‌این‌ترتیب اعمال تزییقات مالی توسط آمریکا برای سایر کشورها در تعامل با ایران را می‌توان نقض رقابت‌پذیری در قالب این بند تلقی کرد.

وزارت‌خزانه‌داری آمریکا جریمه‌هایی را علیه آن دسته از بانک‌ها اعمال کرد که ادعا شده بود به ایران برای نقض تحریم‌های مالی کمک کرده بودند. این امر به‌وضوح نقض آزادی نقل و انتقالات مالی ایران قلمداد می‌شود. تزییقات اعمال‌شده بر انتقال ارز نیز ازجمله روش‌های محدودسازی نقل و انتقالات مالی از سوی آمریکا به‌شمار می‌رود. تصویب قانون "کاهش خطر ایران" و اعمال آن از فوریه ۲۰۱۳، باعث کاهش بیش از پیش توانایی ایران در دستیابی به ارز شد. بنابراین هدف تحریم‌های آمریکا این است که اقتصاد ایران را از طریق جلوگیری از دسترسی بازرگانان ایرانی به اعتبارات اسنادی برای خرید یا فروش کالاها تضعیف کند.

۲-۵. تحریم‌های یک‌جانبه و نقض آزادی دریانوردی و کشتیرانی

یکی از مقررات آشنای عهدنامه مودت (بند ۱ ماده ۱۰ عهدنامه مودت) تأکید بر آزادی تجارت و دریانوردی است. علیرغم توجه خاص عهدنامه مودت به تجارت و کشتیرانی، در جریان تحریم‌های آمریکا، ممنوعیت تجارت آمریکا با ایران شکل قانونی پیدا کرد که این امر خدشه اساسی به ماده مربوط به آزادی تجارت در عهدنامه مودت تلقی می‌شود. تحریم مربوط به تجارت و سرمایه‌گذاری اشخاص و شرکت‌های آمریکایی در ایران از سال ۱۹۹۶ و بر اساس دستورالعمل اجرایی ۱۲۹۵۹ بیل‌کلینتون، رئیس‌جمهوری سابق آمریکا آغاز شد (US presidential Executive Order 12959, 1995) اما در بند ۱۰۳ از قانون جامع تحریم‌های ایران، ممنوعیت تجارت آمریکا و ایران به صورت قانون درآمد (CISADA, 2010, SEC 103). همچنین بند ۲۰۱ از «قانون کاهش خطر ایران و حمایت از حقوق بشر در سوریه» (۲۰۱۲) «مالکیت هر نوع کشتی که از آن برای حمل نفت خام تولیدشده در ایران استفاده شده است» را به فهرست تخلفاتی که منجر به تحریم آمریکا می‌شود اضافه کرد که عملاً آزادی کشتیرانی ایران را نقض کرده است. همچنین این بند به رئیس‌جمهوری آمریکا اجازه می‌دهد که کشتی‌های تحت مالکیت اشخاص مشمول تحریم را به مدت ۲ سال از ورود به بنادر آمریکا محروم کند. بر اساس بند ۱۲۴۴ این قانون، اموال، دارایی‌ها و فعالیت‌های بانکی آن دسته از اشخاص و سازمان‌ها که به ارائه کالاها و خدمات به بخش‌های انرژی، کشتی‌سازی یا کشتیرانی ایرانی اقدام و یا این معاملات را بیمه کرده باشند، در آمریکا مسدود می‌شود (Subtitle D-Iran Sanctions, 2012, SEC 1244). ضمناً کشتی‌های حامل گاز طبیعی مایع ایران نیز که بر اساس متن اولیه قانون تحریم‌های ایران، شامل تحریم‌ها نبودند، در قانون جامع تحریم‌های ایران (۲۰۱۰) به صراحت مشمول تحریم شدند (CISADA, 2010, SEC 102).

۳. بازنمایی تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران و عهدنامه مودت ۱۹۵۵ در

اندیشکده‌ها و رسانه‌های بین‌المللی

تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا و خروج از عهدنامه مودت ۱۹۵۵ بازتاب گسترده‌ای در میان نخبگان، اندیشکده‌ها و رسانه‌های آمریکایی داشت. اندیشکده‌های آمریکایی در کنار رسانه‌ها به قوه چهارم در آمریکا معروف هستند و از مجموعه کارشناسان نخبه و باتجربه در امور اجرایی و سیاسی استفاده می‌کنند و پژوهش‌های آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های دولت

آمریکا بسیار اثرگذار است. به‌گونه‌ای که اندیشکده‌های آمریکایی در تحریم‌هایی که دولت آمریکا به‌صورت یک‌جانبه علیه ایران اعمال نموده است، نقش مهمی داشته‌اند. این نهادها بر مسائل ایران، پرونده هسته‌ای و تحریم، متمرکز بوده و در تأیید و ترغیب هر نوع تلاش آمریکا در چارچوب ادعای «جلوگیری از دستیابی ایران به سلاح هسته‌ای» حضور جدی و مؤثری داشته‌اند. نخبگان و رسانه‌های داخلی ایالات متحده آمریکا نظرات متنوع و مختلفی درباره تحریم‌های یک‌جانبه و چندجانبه آمریکا علیه ایران و عهدنامه مودت ۱۹۵۵ مطرح کرده‌اند که می‌تواند در طبقه‌بندی‌های مختلفی قرار بگیرد. تعدادی از این نظریه‌ها در جدول ذیل ذکر شده است:

جدول ۱. اظهار نظر نخبگان، اندیشکده‌ها و رسانه‌های آمریکایی درباره تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران و عهدنامه مودت ۱۹۵۵

زمینه	نظرات
عقب‌نشینی از تعهد	مایک پمپئو، وزیر خارجه وقت آمریکا، در مصاحبه‌ای با شبکه سی‌ان‌ان اعلام نمود: «دولت ترامپ از تعهد خود در توافق بین‌المللی عقب‌نشینی کرد و از معاهده دوستی ۶۳ ساله با ایران خارج شد و از قرار گرفتن در معرض تصمیمات دیوان بین‌المللی دادگستری اجتناب کرد» (Gaouette and Crawford, 2018).
تضاد منافع آمریکا با حقوق بین‌الملل	پس‌از آن که ایران شکایت خود مبنی بر نقض عهدنامه مودت ۱۹۵۵ را به دیوان بین‌المللی دادگستری ارائه کرد، مایک پمپئو، وزیر خارجه آمریکا، اعلام نمود: «با توجه به اینکه ایران از صلاحیت دیوان به‌عنوان محلی برای شکایت علیه ایالات متحده سوءاستفاده می‌کند، آمریکا جهت محافظت از منافع خود از این عهدنامه خارج می‌شود» (Gaouette and Crawford, 2018).
بازنگری آمریکا در معاهدات	جان بولتون، مشاور امنیت ملی وقت آمریکا، اعتقاد دارد که «ایران از دیوان بین‌المللی دادگستری سوءاستفاده می‌کند». او می‌گوید که ایالات متحده از «پروتکل اختیاری» تحت کنوانسیون وین در مورد روابط دیپلماتیک هم خارج می‌شود. بولتون گفت: «ما بازنگری آن دسته از توافقی‌های بین‌المللی را آغاز خواهیم کرد که ممکن است همچنان ایالات متحده را در معرض حل‌وفصل اختلافات صلاحیتی الزام‌آور در دیوان بین‌المللی دادگستری قرار دهد» (Mackey, 2018).
تضعیف نهادهای بین‌المللی	ریچارد گووان، کارشناس ارشد مرکز تحقیقات سیاست خارجی ^۱ در خصوص دستور موقت دیوان بین‌المللی دادگستری از شکایت ایران علیه آمریکا می‌گوید: «به‌وضوح

1. Mike Pompeo
2. John Bolton
3. Richard Gowan
4. The Foreign Policy Research Institute (FPRI)

زمینه	نظرات
	<p>مشخص است که کمپین بزرگی برای تضعیف نهادهای بین‌المللی شکل گرفته است و همان‌طور که بولتون تأکید کرد ایالات‌متحده قصد دارد خود را از هر مرجعی که منافع ایالات‌متحده را به خطر بیندازد، خارج کند» (Mackey, 2018).</p>
<p>جلوگیری از حل و فصل اختلافات در دیوان بین‌المللی دادگستری</p>	<p>دیوید بوسکو،^۱ استاد دانشکده مطالعات جهانی و بین‌المللی دانشگاه ایندیانا می‌گوید: «ایالات‌متحده در دهه ۱۹۸۰ حضور خود را در دیوان بین‌المللی دادگستری محدود کرد و اکنون تلاش می‌کند شکایت کشورها علیه خود را نیز در دادگاه‌های بین‌المللی محدود کند و دیگر از مراجع بین‌المللی که در آن منافع آمریکا به خطر می‌افتد، استفاده نکند» (Gaouette and Crawford, 2018).</p>
<p>روابط سرد بین دو کشور ایران و آمریکا بعد از انقلاب اسلامی</p>	<p>انگیزه ایالات‌متحده برای خروج از معاهده مودت ۱۹۵۵، تصمیمی بود که دیوان بین‌المللی دادگستری در رأی دستور موقت خود صادر کرد و به دولت ترامپ دستور داد تا برخی از تحریم‌ها علیه ایران را لغو کند. مایک پمپئو با اشاره به انقلاب ۱۹۷۹ در ایران گفت: «ما باید چندین دهه پیش از آن خارج می‌شدیم. امروز تصمیمی که دیوان گرفته است، درس مفیدی برای ما بود تا پوچ بودن مطلق پیمان دوستی آمریکا و جمهوری اسلامی ایران را نشان دهیم» (Gaouette and Crawford, 2018).</p>
<p>فرار از مسئولیت و تعهدات بین‌المللی دولت آمریکا</p>	<p>جوسلی^۲ در واشنگتن پست عنوان می‌کند: «دیوان به ایالات‌متحده دستور داد تحریم‌های جدیدی را که پس از اعلام خروج از توافق هسته‌ای با ایران، مجدداً اعمال کرده بود، لغو کند. حکم دیوان یک پیروزی اخلاقی برای تهران بود. دیوان استدلال کرد که تحریم‌های ایالات‌متحده که با اجرای توافق در سال ۲۰۱۶ لغو شدند، پیمان دوستی ۱۹۵۵ را نقض می‌کنند» (Morello, 2018).</p>
<p>ناهماهنگی و عدم یکپارچگی در سیاست بین‌المللی آمریکا و اروپا</p>	<p>پمپئو، وزیر خارجه وقت آمریکا می‌گوید: «ایران هم از این عهدنامه و هم از دیوان بین‌المللی دادگستری برای مقاصد سیاسی خود سوءاستفاده کرده است» ولی هایکو ماس^۳، وزیر امور خارجه آلمان، بعد از خروج آمریکا از برجام، از توافق هسته‌ای با ایران دفاع کرد. وی می‌گوید: «موضوع این است که ما می‌خواهیم ایران را در این توافق نگه‌داریم. این خطر وجود دارد که اگر ایران بار دیگر برنامه اتمی خود را ادامه دهد، خطر کشمکش نظامی در منطقه ایجاد می‌شود» (Williams and Kirby, 2018).</p>
<p>سابقه خروج آمریکا از عهدنامه‌های مشابه</p>	<p>جولیان کو^۴، استاد حقوق اساسی و حقوق بین‌الملل در دانشکده حقوق دانشگاه هوفسترا^۵ می‌نویسد: «معاهده با ایران یک معاهده عجیب و غریب است. مدت زیادی است که با ایران دوست نیستیم. از دهه ۱۹۸۰ دو مورد دیگر وجود داشته است که در</p>

1. David Bosco
2. Joyce Lee
3. Heiko Mass
4. Julian Ko
5. Hofstra

نظرات	زمینه
<p>آن ایالات‌متحده پس از حکم نامطلوب دیوان بین‌المللی دادگستری از آن معاهده خارج شد؛ یکی در دوران دولت رونالد ریگان در پرونده‌ای که در سال ۱۹۸۴ توسط نیکاراگوئه مطرح شد. دومی در سال ۲۰۰۵ در زمان دولت جرج دبلیو بوش و در - پرونده‌ای که مکزیک مطرح کرده بود» (Wong and E. Sanger, 2018).</p>	
<p>اندیشکده بروکینگز در مقاله‌ای می‌نویسد: «تحریم‌های اقتصادی ایران باید در رأس هر نوع تلاش آمریکا برای جلوگیری از دستیابی ایران به سلاح هسته‌ای قرار داشته باشد. تحریم‌های اقتصادی دو کارکرد اساسی دارند، آن‌ها هم می‌توانند رهبران ایران را برای انجام مذاکرات متقاعد سازند و هم کشورهایی را که به ایران کمک می‌کنند، منزوی نمایند» (einhorn and Richard, 2019).</p>	<p>راهبرد دولت آمریکا مبنی بر تضعیف و تسلیم ایران</p>
<p>ری‌تکیه^۱، کارشناس ایرانی شورای روابط خارجی آمریکا، معتقد است: «راهبرد فشار حداکثری این کشور علیه ایران تاکتیکی موفقیت‌آمیز بوده، زیرا برای اقتصاد ایران دردآور است؛ البته هنوز زود است که گفته شود این تحریم‌ها موجب ترغیب ایرانی‌ها به انجام مذاکره و امضای توافقی جدید با آمریکا می‌شود» (Lindsay, 2019).</p>	
<p>اندیشکده‌های نومحافظه‌کار مانند مؤسسه هادسون^۲ و یا امریکن انترپرایز^۳ اعلام می‌کنند: «رفتارهای خصمانه ایران در قبال آمریکا ریشه در ماهیت ایدئولوژیک نظام سیاسی ایران داشته است. در نظام فعلی کسی تمایلی برای مذاکره با آمریکا ندارد» (حسینی، ۱۳۹۱: ۲۰۱).</p>	<p>تأیید تحریم توسط اندیشکده‌ها و نخبگان</p>
<p>بسیاری از اندیشکده‌های آمریکایی به‌ویژه بنیاد دفاع از دموکراسی، امریکن انترپرایز، جینسا^۴، هادسون و... استراتژی فشار حداکثری ترامپ را توصیه می‌کنند که با به‌کارگیری تحریم‌های ثانویه درصد فلج کردن تجارت خارجی و اقتصاد ایران است (wallsh, 2020).</p>	
<p>موافقان فشار حداکثری، تحریم‌های شدید اقتصادی را برای بازگرداندن تهران به میز مذاکره ضروری می‌دانند و اعتقاد دارند مشکلات اقتصادی ناشی از آن نیز سبب نارضایتی عمومی شده (است) و دولت ایران باید با جامعه خواستار تغییر، مقابله کند (Lindsay, 2019).</p>	<p>لزوم فشار همه‌جانبه بر ایران</p>
<p>مارک دابوویتز^۵، مدیر اجرایی بنیاد دفاع از دموکراسی و یکی از مشاورین دولت ترامپ در شورای امنیت ملی در اواخر سال ۲۰۱۷ اعلام کرد: «البته تحریم‌های غیربرجامی که در دوره ترامپ وضع شد، شروع خوبی است اما ترامپ باید کارهای بیشتری انجام</p>	

1. Ray Takeyh
2. Hudson
3. The American Enterprise
4. JINSA
5. Mark Dubowitz

نظرات	زمینه
دهد؛ مثلاً این که باید سپاه پاسداران و ایران‌ایر را سازمانی تروریستی اعلام کند و از وزارت خزانه‌داری بخواهد شرکت‌های تحت مالکیت سپاه را در فهرست سپاه قرار دهد» (Dubowitz, 2017).	
طبق نظر کنت پولاک ^۱ ، کارشناس مؤسسه امریکن اینترپرایز: «ایران قوی نیست ولی ضعیف هم نیست. ایران سلاح‌های خطرناکی دارد که آمریکا باید از آن‌ها فاصله بگیرد. پس عقبراندن ایران نیازمند حمایت قوی متحدان آمریکا است؛ هم متحدان در غرب آسیا و هم ائتلاف گسترده‌تر دوستان آمریکا در اروپا، آسیا و حتی آمریکای لاتین. بسیاری از تحریم‌ها در صورتی بر ایران اثر خواهد گذاشت که توسط تعداد گسترده‌ای از کشورها به کار گرفته شوند» (Pollack, 2018).	ایجاد ائتلاف منسجم جهانی علیه ایران
جیمز کارافانو ^۲ ، یکی از نخبگان نظامی و از کارشناسان بنیاد هریتیج ^۳ ، می‌نویسد: «در حال حاضر دولت ترامپ صرف‌نظر از گزینه جنگ باید بر سه مأموریت اصلی متمرکز شود. نخست کمپین فشار مالی علیه ایران را با هدف محرومیت ایران از پول تشدید کند. دوم تنگه هرمز را با کمک ناوهای خود باز نگه دارد و درنهایت، جنگ با ایران، آخرین چیزی است که ترامپ می‌خواهد» (Carafano, 2019).	تحریم‌های همه‌جانبه

نتیجه‌گیری

آمریکا از سال‌های آغازین انقلاب اسلامی در قالب یک سیاست جامع، سخت‌ترین تحریم‌های ممکن را به‌صورت یک‌جانبه علیه جمهوری اسلامی ایران اعمال نموده است تا راهبرد خصمانه خود مبنی بر تضعیف و تسلیم ایران را دنبال کند. روشن است که این تحریم‌های یک‌جانبه به استناد بسیاری از اسناد چندجانبه و دوجانبه بین‌المللی مشروعیت ندارند و با مندرجات عهدنامه مودت که مستلزم برقراری روابط دوستانه و تجاری در روابط فی‌مابین است، ناسازگار به‌نظر می‌رسد. این عهدنامه علیرغم تمام فرازونشیب‌ها در روابط سیاسی و حقوقی ایران و آمریکا، از اعتبار کافی جهت استناد حقوقی برخوردار بوده و استدلال‌های لازم در مورد اعتبار این عهدنامه در قالب مندرجات عهدنامه، کنوانسیون وین و همچنین موارد استنادی دیوان دادگستری بین‌المللی در حل اختلافات بین دو کشور ارائه شده است.

با توجه به اعتبار و لازم‌الاجرا بودن عهدنامه مودت ۱۹۵۵ منعقد شده بین دو دولت ایران و آمریکا، تحریم‌های اعمالی از جانب آمریکا به‌صورت مستقیم و صراحتاً ناقض مفاد مندرج در

1. Kenneth Pollack
2. James Carafano
3. The Heritage Foundation

عهدنامه مودت است و با توجه به این نکته که دو کشور در پرونده‌های پیشین ارجاعی خود به دیوان بین‌المللی دادگستری به این عهدنامه استناد کرده‌اند و با توجه به نقض این عهدنامه توسط آمریکا، این حق برای ایران وجود داشته است که از زمان خروج قطعی آمریکا از آن، با استناد به نقض این عهدنامه به دیوان شکایت کند. رویه دیوان بین‌المللی دادگستری در قضایای گروگان‌گیری، حمله به سکوهای نفتی ایران و همچنین رویه دیوان دآوری ایران و آمریکا نیز مؤید این امر است که دیوان چنین حقی را برای ایران به رسمیت شناخته است و عهدنامه مودت را دارای قابلیت استناد در پرونده تحریم‌های اعمالی از سوی آمریکا می‌داند.

در واقع اهداف اعلامی تحریم‌های اقتصادی، الزام ایران به تبعیت از قوانین منع اشاعه تسلیحات هسته‌ای و موشکی، تأثیرگذاری بر تصمیمات ایران در حوزه‌های توانمندی‌های هسته‌ای، تأثیرگذاری بر رفتار سیاسی ایران در داخل کشور در حوزه‌هایی مانند حقوق بشر، متقاعد کردن ایران به همراهی با غرب در فرایندهای منطقه‌ای در غرب آسیا و امثال آن بود اما نکته قابل‌توجه آن است که تحریم‌ها کمترین تأثیر را در این زمینه‌ها داشته است و تأثیر آن در شاخص‌های اقتصادی و معیشت مردم، بهداشت و درمان، اشتغال، محیط‌زیست و بر بخش نفت و گاز و پتروشیمی به‌عنوان اصلی‌ترین منبع درآمد کشور چشمگیر بوده است.

این در حالی است که اصل ضرورت تناسب، ممنوعیت توسل به زور، حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات، منع مداخله در امور داخلی و همچنین حق حیات و حق بر توسعه به‌عنوان بعضی از حقوق اساسی بشر، مواردی است که اگر شائبه نقض آن‌ها در خلال تحریم‌ها وجود داشته باشد، زمینه بررسی‌های جدی از حیث موازین عهدنامه مودت را ایجاد می‌کند. بنابراین، با مرور مواد مندرج و تصریح‌شده در این عهدنامه مشخص می‌شود که بیشترین توجه این تحریم‌ها به حوزه‌های اقتصادی، تجاری و بازرگانی اشاره دارد که ناقض روح عهدنامه مودت است.

پیشنهاد‌های رسانه‌ای

- ۱- رسانه‌های برون‌مرزی در قالب مصاحبه، گزارش، فیلم مستند و ... از ظرفیت خود در حمایت از منافع ملی و ارائه دیدگاه‌های جمهوری اسلامی ایران به افکار عمومی و سازمان‌های بین‌المللی، به‌خصوص در قضایای مفتوح دیوان بین‌المللی دادگستری، هرچه بیشتر استفاده کنند.
- ۲- شبکه‌های برون‌مرزی در قالب تهیه مصاحبه، مناظره، گزارش، فیلم مستند و ... با استناد به نقض عهدنامه مودت ۱۹۵۵، روشنگری‌های حقوقی لازم را در خصوص خروج آمریکا از

برجام و همچنین پرونده‌های توقیف و مصادره حدود ۲ میلیارد دلار پول متعلق به دولت ایران، به عمل آورد.

۳- در قالب برنامه‌های مستند و کارشناس محور، نشست‌های دیوان بین‌المللی دادگستری در مورد دو پرونده شکایت ایران از آمریکا و ادله‌های حقوقی محکم ایران در جلسات دادگاه، به طور برجسته منعکس و نقد شود.

۴- در سالگرد انهدام هواپیمای مسافربری ایرانی و شهادت کلیه سرنشینان آن توسط آمریکا، برنامه‌های ویژه‌ای در رسانه‌های برون مرزی پخش شود تا نقض تعهد آمریکا درباره عهدنامه مودت و حقوق بین‌الملل بشردوستانه برای افکار عمومی هر چه بیشتر تبیین شود.

۵- رسانه‌های برون مرزی همچنان با تهیه برنامه‌های مختلف نشان دهند که تحریم‌های ظالمانه آمریکا در مورد دارو، در شرایط همه‌گیری کرونا خسارت‌های جانی و مالی گسترده‌ای به مردم ایران وارد کرده و نقض عهدنامه مودت ۱۹۵۵ و حقوق بشر را در پی داشته است.

۶- پیشنهاد می‌شود که رسانه‌های برون مرزی به خصوص شبکه پرس تی‌وی در قالب گزارش، فیلم‌های مستند یا مصاحبه با کارشناسان حقوقی و قضات بین‌المللی در خصوص موارد ذیل اقدام نماید:

- تأکید بر خسارت‌های وارده و نقض حقوق بشر شهروندان ایرانی در خصوص تحریم‌های اولیه و ثانویه که منجر به مشکلات اقتصادی - اجتماعی برای مردم ایران شده است؛

- بررسی و ارائه راهکارهای مناسب در خصوص دو پرونده ایران که در دیوان بین‌المللی دادگستری در حال رسیدگی است؛

- بررسی نقض مکرر عهدنامه مودت و خروج از برجام توسط دولت آمریکا و اقدامات ضدانسانی و ضدحقوق بشری آن.

- ارتکاب تروریسم دارویی از سوی آمریکا در نتیجه تحریم‌های یک‌جانبه علیه ایران.

۷- با توجه به این که قواعد حقوق بین‌الملل عرفی در مورد مصونیت قضایی و اجرایی دولت‌ها در تفسیر مقررات عهدنامه مودت تعیین‌کننده است، لذا، مطابق با لایحه دفاعیه ایران، از زبان حقوق دانان در رسانه‌ها تأکید شود که مقررات عهدنامه مودت ۱۹۵۵ باید در پرتوی حقوق بین‌الملل عرفی تفسیر شود.

۸- رسانه‌های برون مرزی با کارشناسان ایرانی و خارجی حقوق بین‌الملل خصوصاً قضات و وکلای بین‌المللی در سراسر جهان مصاحبه و گزارش‌هایی در خصوص نقض معاهده مودت

۱۹۵۵ توسط دولت آمریکا (در زمانی که هنوز از عهدنامه خارج نشده بود) پخش کنند و ضمن ارائه راهکار برای جبران خسارت‌های وارده، زمینه شکایت‌های جدید ایران به دیوان بین‌المللی دادگستری را فراهم نمایند تا افکار عمومی در خصوص ابعاد نقض معاهدات بین‌المللی توسط آمریکا آگاه شود.

پیشنهادها برای تحقیقات آتی

- ۱- بررسی جایگاه قاعده عطف بماسبق شدن در اعمال تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا در رویارویی با حقوق مکتسبه جمهوری اسلامی ایران قبل از خروج آمریکا از عهدنامه مودت ۱۹۵۵
- ۲- بررسی نقض مصونیت دولت ایران در تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا بدون فراهم‌سازی امکان دادرسی عادلانه
- ۳- بررسی آسیب‌های حقوق بشری متأثر از تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران از جمله نقض حق حیات و سلامت مردم از منظر حقوق بین‌الملل بشر
- ۴- امکان‌سنجی اطلاق تروریسم اقتصادی به تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا علیه ایران

منابع و مأخذ

منابع فارسی

آجیلی، هادی و مقدم، الهام (۱۳۹۲)، «تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر توسعه اقتصادی ایران»، **نشریه راهبرد توسعه**، شماره ۳۶، صص ۸۷-۵۴.

ادیبی، اکبر و حبیبی، همایون (۱۳۹۶)، «اصل تناسب در اتخاذ تحریم‌های اقتصادی»، **مجله حقوقی بین‌الملل**، دوره ۳۴، شماره ۵۶، صص ۲۱۲-۱۸۹.

حسینی‌متین، سیدمهدی (۱۳۹۱)، **رویارویی آمریکا با ایران پس از جنگ سرد**، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.

زمانی، سیدقاسم و غریب‌آبادی، کاظم (۱۳۹۴)، «واکاوی قانونی بودن و مشروعیت تحریم‌های یک‌جانبه اقتصادی تحت حقوق بین‌الملل»، **فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی**، شماره ۷۲، صص ۱۲۹-۹۳.

شهبازی، آرامش (۱۳۹۰)، «اعتبار عهدنامه مودت ۱۹۵۵ و قابلیت استناد به آن در روابط ایران و ایالات متحده آمریکا»، **مجله حقوقی بین‌الملل**، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌الملل ریاست جمهوری، سال ۲۸، شماره ۴۴، صص ۷۱-۵۵.

علبخانی، حسین (۱۳۸۴)، **تحریم ایران؛ شکست یک سیاست**، ترجمه محمد متقی‌نژاد، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.

فرحی، حسین (۱۳۹۶)، **مشروعیت تحریم‌های نفتی ایران در ترازوی حقوق بین‌الملل**، تهران: نشر دانش.

فلسفی، هدایت‌الله (۱۳۷۱)، «روش‌های شناخت منطقی حقوق بین‌الملل: تفسیر و اجرای مقررات حقوق بین‌الملل (۲)»، **مجله تحقیقات حقوقی**، دوره ۱، شماره ۱۱ و ۱۲، صص ۱۹۹-۱۳۹.

لسانی، سیدحسام‌الدین و کاظمی، احمد (۱۳۹۷)، «توقیف اموال ایران در آمریکا از دیدگاه حقوق بین‌الملل و رسالت رسانه‌های برون‌مرزی»، **پژوهشنامه رسانه بین‌الملل**، سال ۳، شماره ۳، صص ۴۷-۱۳.

لطیفیان، حسین (۱۳۹۷)، «خلاصه‌ای از دادخواست و جلسات استماع دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده برخی اموال ایران»، مرکز امور حقوقی و بین‌المللی ریاست جمهوری، قابل دسترسی در آدرس زیر:

<http://cila.ir/Portal/home/?event/267108/267127/285851>

متاجی، محسن (۱۳۹۷)، «بررسی حقوقی خروج آمریکا از عهدنامه مودت»، پژوهشکده مطالعات راهبردی، قابل‌دسترسی در آدرس زیر: <https://risstudies.org>

مرشایمر، جان (۱۳۹۳)، **تراژدی سیاست قدرت‌های بزرگ**، ترجمه غلامعلی چگنی‌زاده، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

مقتدر، هوشنگ (۱۳۷۳)، **حقوق بین‌الملل عمومی**، تهران: نشر وزارت امور خارجه.

ملکی‌زاده، امیرحسین (۱۳۹۱)، «تحلیل مفهوم قابلیت انتساب مسئولیت بین‌المللی در رویه دیوان بین‌المللی دادگستری»، **فصلنامه راهبرد**، دوره ۲۱، شماره ۱، صص ۲۹۲-۲۴۹.

ممتاز، جمشید (۱۳۸۴)، **مجموعه مقالات پیرامون رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه سکوه‌های نفتی: دعوی جمهوری اسلامی ایران علیه ایالات‌متحده آمریکا**، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

موسی‌زاده، رضا (۱۳۸۸)، **سازمان‌های بین‌المللی**، تهران: نشر میزان.

میرفخرائی، سیدحسین و پیری، صادق (۱۳۹۵)، «استنادپذیری عهدنامه مودت ۱۹۵۵ درباره تحریم‌های غرب علیه ایران»، **فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل**، سال ۹، شماره ۳۴، صص ۱۲۶-۹۳.

یوسفی، مصطفی (۱۳۹۱)، «اعتبار عهدنامه مودت ۱۹۵۵ میان ایران و آمریکا در حقوق و رویه بین‌المللی»، پایان‌نامه برای دریافت کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی.

منابع انگلیسی

- Bradford, Ana, Ben-Shahar (2012), **Omori Efficient Enforcement in International Law**, Chicago Journal of International Law.
- Carafano, James Jay (2019), “**What Trump Can Do About Iran’s Saudi Attack, Heritage Foundation**”, available at: <https://www.heritage.org/middle-east/commentary/what-trump-can-do-about-irans-saudi-attack>.
- Charles N. Brower and Jason D. Brueschke (1998), **The Iran-United States Claims Tribunal**, Martinus Nijhoff Publisher.
- Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act, Sec 102(f)(6)** (2010), US Department of State, Available on: <http://www.state.gov/e/eb/esc/iransanctions/docs/160710.htm>.
- Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act (CISADA) SEC 103** (2010), Available on: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/hr2194.pdf>.
- Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act (CISADA), Sec.105** (2010), Available on:

- https://www.treasury.gov/resourcecenter/sanctions/Programs/Documents/CISADA_english.pdf.
- Dubowitz, Mark (2017), “**How Trump Can Improve the Iran Deal**”, available at: <https://www.fdd.org/analysis/2017/09/26/how-trump-can-improve-the-iran-deal/>.
- Edward, Cody (1989), **Iran Suing U.S. in World Court**, WASH. POST, at A16.
- Einhorn, Robert and Richard Nephew (2019), “**Constraining Iran’s Future Nuclear Capabilities: Foreign Policy at Brookings**”, Available at: https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2019/03/FP_20190321_nuclear_capabilities_WEB.pdf.
- Executive Order 13224 (2001), **Blocking Property and Prohibiting Transactions with Persons Who Commit, Threaten to Commit, or Support Terrorism**.
- Executive Order 13382 (2005), **Blocking Property of Weapons of Mass Destruction Proliferators and Their Supporters**.
- Executive Order 13574 (2011), **Authorizing the Implementation of Certain Sanctions SetForth in the Iran Sanctions Act of 1996, as Amended**.
- Executive Order 13599 (2012), **Blocking Property of the Government of Iran and Iranian Financial Institutions**.
- Executive Order 13606 (2012), **Blocking the Property and Suspending Entry Into the United States of Certain Persons With Respect to Grave Human Rights Abuses by the Governments of Iran and Syria via Information Technology**.
- Gaouette, Nicole and Crawford, Jamie (2018), ‘US blasts international court on Iran ruling, pulls out of 1955 treaty’, Available on: <https://www.cnn.com/2018/10/03/politics/pompeo-icj-iran-ruling/index.html>.
- Golshanpazhooh, Mahmoud Reza (2015), Inhumanity and Illegality of Sanctions. **International Emergency Economic Powers Act (1977)**, Available on: <https://www.treasury.gov/resourcecenter/sanctions/Documents/ieepa.pdf>
- Jansen, Bernhard (2000), **The Limits of Unilateralism from a European Perspective**, European Journal of International Law.
- Katzman, Kenneth (2014), **Iran Sanctions**, Congressional Research Service, Report No. 20871.
- Kelsen, Hans (1944), **Peace through Law**, Chapel Hill: Univ. North Carolina Press.
- Lindsay, James M. (2019), “**The President's Inbox: Should the United States Maintain Maximum Pressure on Iran?**” Available at: <https://www.cfr.org/blog/presidents-inbox-should-united-states-maintain-maximum-pressure-iran>.
- Macglashan, M.E (1988), **sedco inc, nioc**, Case No. 129, p 23.
- Mackey, Robert (2018), “**Here’s John Bolton Promising Regime Change in Iran by the End of 2018**”, Available at: <https://theintercept.com/2018/03/23/heres-john-bolton-promising-regime-change-iran-end-2018/>.
- Michael Barnett and Raymond Duvall (2005), **Power in International Politics. International Organization**, Vol. 59, No.1.

- Morello, Carol (2018), ‘**U.S. terminates 1955 treaty with Iran, calling it an ‘absolute absurdity’**’, Available on:
https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-terminates-1955-treaty-with-iran-calling-it-an-absolute-absurdity/2018/10/03/839b39a6-3bcf-42b1-a2d5-04bfe1c5f660_story.html
- Pollack, Kenneth (2018), ‘**Pushing back on Iran, part 2: An overview of the strategy**’, American Enterprise Institute, Available at: <http://www.aei.org/publication/pushing-back-on-iran-part-2-an-overview-of-the-strategy>.
- Randelzhofer, A (1995), **Article 2(4) in Charter of the United Nations: A Commentary by Bruno Simma et al**, New York: Oxford University Press, p. 113 MN 17.
- Rennack, D. and Shuey, R (1999). **Economic Sanctions to Achieve U.S. Foreign Policy Goals: Discussion and Guide to Current Law**, CRS Report for Congress.
- US presidential Executive Order 12959 (1995), **Prohibiting Certain Transactions With Respecto Iran**.
- Wallsh, David (2020), ‘**The ‘maximum pressure’ campaign undermines Trump’s national security strategy**’, Available at:
<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/the-maximum-pressure-campaign-undermines-trumps-national-security-strategy/>.
- Williams, Jennifer and Kirby, Jen (2018), ‘**The US is tearing up a friendship treaty with Iran you probably didn’t know existed**’, Available on:
<https://www.vox.com/2018/10/3/17932804/iran-amity-treaty-1955-pompeo>.
- Wong, Edward and E. Sanger, David (2018), ‘**U.S. Withdraws From 1955 Treaty Normalizing Relations With Iran**’, Available on:
<https://www.nytimes.com/2018/10/03/world/middleeast/us-withdraws-treaty-iran.html>.